

מדרשו בטל, אב בי"ד שמת כל בתי מדרשות שבעירו בטיילין וכו', נשיא שמת בתי מדרשות כולן בטיילין" (מחצה"ש סי' רצב סק"ה)^ט.

יג. ברכי נפשי

נוהגים שבחדשי החורף בשבתות שבין שבת בראשית לשבת הגדול אומרים אחרי מנחה מזמור ק"ד שבתהלים (ברכי נפשי) וכן ט"ו מזמורי שיר המעלות (ק"כ – קל"ד) (לבוש או"ח סי' תרסט).

הטעם: נושא מזמור ק"ד הוא מעשה בראשית ובריאת העולם, לכן נהגו לאומרו בשבת שהוא זכר למעשה בראשית ולהתחיל לומר בשבת בראשית, וכן ט"ו מזמורי שיר המעלות נאמרו לפי הגמרא (סוכה נג.) ע"י דוד בבקשתו לקיום העולם, כאשר מי התהום עמדו לשוטפו, בשעה שחפר יסודות לבית המקדש (לבוש שם וראה חדושי אגדות מהרש"א סוכה שם).

אבות

יד. השם

חמשת הפרקים של משניות בסדר נזיקין, שאינם עוסקים בענייני הלכה אלא דברי מוסר, דרך ארץ ומידות נקראים מסכת אבות (ב"ק ל).

הטעם: משום שיש בהם דברים שנאמרו ע"י אבות הראשונים שקיבלו התורה איש מפי איש, משה יהושע הזקנים אנשי כנסת הגדולה הלל ושמאי רבן יוחנן בן זכאי ותלמידיו (רש"י בסיום פרושו לאבות)^א.

ועוד, התנאים הנזכרים במסכת אבות נקראים אבות העולם "העמודים אשר בית התורה נכון עליהם" (המאירי בפתחה לאבות)^ב.

ט בא"ר איתא בשם מלבושי יו"ט שראה לרבו מהר"ל פראג כמה פעמים שדרש בין מנחה למערב, וע"כ נראה דבזמנינו אין למנוע זה (לקבוע מדרש) (מ"ב שם סק"ט).

א וכ"ה במחז"ו עמ' 461.

ב וכן מצינו בירושלמי (יומא פ"א ה"א) ר' טרפון אביהן של כל ישראל.

ועוד, הדברים הכתובים במסכת הם "אבות ושרש ועיקר לכל חכמה ומצוה" (שם).

ועוד, החכמים נקראים אף אבות כמו שנאמר אצל אלישע שקרא לאלהו הנביא "אבי", והתלמידים נקראים "בנים" שנאמר "אתה ושאר ישוב בניך" ותרגומו "תלמידך" וכן פירש רש"י (תוי"ט ריש אבות).

ועוד, משום שבמסכת זו נמסרו דברי מדות ודרך ארץ, ואמרו חז"ל שכ"ו דורות קדמה דרך ארץ לתורה^ה, ומשה רבינו זכה למה שזכה רק בזכות מדותיו, נמצא שהדעות והמדות הישרות הן אבות ומולידי התורה (תפא"י ריש אבות).

טו. אחרי מנחה

בין פסח לראש השנה נוהגים לקרוא פרקי אבות בשבת אחרי מנחה (רמ"א סי' רצב סע' ב).

הטעם: בתחילה הנהיגו לקרוא פרקי אבות בשש השבתות שבין פסח לשבועות, כהכנה לחג מתן תורה הואיל ומסכת זו ענינה בדרך ארץ ולימוד תורה^ו (כתר ש"ט סי' תקו)^ז.

ועוד, שעת מנחה בשבת היא שעת פטירתו של משה רבינו,

ג מ"ב ב' יב.

ד ישעיה ז' ג.

ה ויק"ר צו פר' ט פיס' א.

ו דרך ארץ קדמה לתורה (ויק"ר פר' ט פס' ג).

ז פרק ו הוא ממסכת כלה ונקרא "קנין תורה", ויש מקומות שאומרים אותן מפסח עד שבועות ולא עוד (כלבו סי' מ), ויש אומרים פרקי אבות בשבתות משבועות ועד סוכות, וי"א אותם משבת יתרו ועד שבת מסעי, וסימן נתנו ממתן תורה ועד משנה תורה משה קיבל תורה. והטעם לשני המנהגים: שאחרי קבלת תורה מתחילים ללמוד פרקי אבות שתחילתם משה קיבל תורה מסיני, לפיכך יש שמתחילים משבועות חג מתן תורה, ויש מפרשת יתרו, בה קוראים על קבלת תורה (לקוטי מהרי"ח ח"ב דף עה), ויש נוהגים שקוראים פ"א החל משבת שאחרי פסח עד שבת שלפני י"ז בתמוז (ילק"מ עמ' 14).

לפיכך הנהיגו לקרוא במסכת זו שתחילתה "משה קיבל תורה מסיני" (אוצר הגאונים שבת ס' שיד, יסודות התפילה עמ' 184).^ה
ועוד, בימות הקיץ הימים ארוכים, לפיכך הנהיגו "שיעסקו בתורה ולהשמיע לעם דברי מוסר ותוכחות ביום הפנוי" (לבוש ס' תרג סע' א).

טז. כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב

בקריאת פרקי אבות בשבת אחרי מנחה בחדשי הקיץ, מקדימים את המשנה: כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב וכו' מסנהדרין פ"י (מחזור ויטרי עמ' 461).

הטעם: "כדי להפיס עמי הארץ" (כלבו ס' מ) היינו: שלא יתייאשו בקוראם את המסכת, בחושבם שלא יזכו לחיי עוה"ב עד שיקיימו כל הנאמר בה (מדרש שמואל בהקדמה).

יז. רבי חנניא בן עקשיא

בקריאת פרקי אבות בשבת אחרי מנחה, בין פסח לר"ה, מסיימים כל פרק במאמרו של רבי חנניא בן עקשיא ממסכת מכות כג: (מ"ב ס' נד ס"ק ט).

הטעם: "לפי שיש בו סיום נאה, נהגו כל העם לאומרו בסוף כל פרק ופרק, לפי שאין אומרים קדיש על המשנה אלא על האגדה" (פרהמ"ש לרמב"ם סוף מסכת אבות)^ט.

יח. ששה פרקים ועוד פרק

כאשר יום ראשון של פסח חל בשבת, בא"י יש שנוהגים לומר בשבת השביעית, ערב שבועות, פרק ראשון ממסכת דרך ארץ

ח חכם שמת כל בתי כנסיות ובתי מדרשות שבעירו בטלים (מוע"ק כב:), לכן גורסין במנחה מסכת אבות ולא תלמוד (רב פלטי גאון, תשובות הגאונים "ליק" ז).
ט ועיין בבאר שבע, פרנקפורט דף נא, בסוגיא דסוטה מט. שמסתפק אם הרמב"ם כתב טעם זה, וראה מג"א ס' נד סק"ג ומ"ב שם סק"ט.

שער ד: מנחה

קסג

זוטא, במקום לחזור לפרק ראשון ממסכת אבות (ס' התודעה ח"ב עמ' רמג בשם תקון יששכר).

הטעם: משום שאמרו (ויק"ר ט, ג) דרך ארץ קדמה לתורה, ומאחר שסיימו לומר פרקי אבות, ראוי בערב חג מתן תורה לעסוק בהלכות דרך ארץ (ס' התודעה שם).

יש מי שאומר שאף בחו"ל ראוי לעשות כן, ובשנה שחל אחרון של פסח להיות בשבת, יאמרו פרק ראשון של מסכת אבות באחרון של פסח, ופרק ראשון ממסכת ד"א זוטא בערב שבועות (שם), בלוח א"י מובא שהמנהג לומר בשבת שביעית לפני שבועות פרק ראשון מאבות.